

KOPERNIKAŃSKIE OTWIERANIE UMYSŁÓW

EDUKACJA POLONISTYCZNA W
POSZUKIWANIU MODELU HUMANISTY

prof. dr hab. Anna Janus-Sitarz
Uniwersytet Jagielloński

MODEL HUMANISTY

ROLA HUMANISTYKI

- kreowanie sztuki życia
- wszelkie badania, eksperymenty, wynalazki mają wartość o tyle, o ile tworzą lepszy świat
- społeczna użyteczność nauki
- etyczność i transfer wartości poza mury akademii
- nauczanie jako „otwieranie umysłów”

MODEL HUMANISTY w biografii Kopernika

Śmierć Mikołaja Kopernika, grafika Aleksandra Lessera

<https://historia.org.pl/2023/01/20/retyk-jedyny-uczen-mikolaja-kopernika-to-on-rozpropagowal-nauke-mistrza-w-europie/>

Maciej Hen *Mikołaj Kopernik. Narratio ultima*

Mistrzu — podjął po chwili, przetarłszy czoło — z tym Ozjandrem jest jeszcze jedna bieda, nie wiem, czy nie gorsza od tej z tytułem. On pisał do mnie do Lipska, czybym nie skrobnął do twojej książki przedmowy, w której miałem tłumaczyć, iż nikt nie twierdzi, że Ziemia faktycznie się porusza, a jedynie że przyjęcie takiej perspektywy ułatwia obliczenia. Czyli że to tylko taki matematyczny wybieg, owszem, przydatny, ale nie mający nic wspólnego z rzeczywistością. Ozjander twierdzi, że to konieczne, bo inaczej będziemy mieli kłopoty, i to poważne.

M. Hen, *Mikołaj Kopernik. Narratio ultima*, w: *W poszukiwaniu lepszego świata. 20 opowieści o postaciach nauki*, redaktor prowadząca Anna Plater-Zyberk, Warszawa 2021, s. 18-19.

Walery Eljasz-Radzikowski, *Mikołaj Kopernik na łożu śmierci w momencie otrzymania swego dzieła „De revolutionibus”*, 1869,

olej na płótnie, Janina Mazurkiewicz, *Dom Kopernika. Oddział Muzeum Okręgowego w Toruniu. Informator*, Toruń b.r., s. 23

Maciej Hen *Mikołaj Kopernik. Narratio ultima*

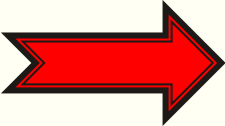

— Znam, mój mistrzu, to spojrzenie — westchnął. — Mówi ono, że głupstwa opowiadam. Dobrze więc, nie będę cię już zanudzał tym, co ci gwiazdy zwiastują. Niech będzie dość na tym, że mówią jasno nie tylko o rozumie twoim, ale i o twojej dobroci niezmierzonej, co gdym w nich wyczytał, łzy wzruszenia napłynęły mi do oczu, bo przecież sam tej dobroci doświadczyłem najlepiej. Ty, mistrzu, jesteś mi jak drugi ojciec, wiesz?”

M. Hen, *Mikołaj Kopernik. Narratio ultima*, w: *W poszukiwaniu lepszego świata. 20 opowieści o postaciach nauki*, redaktor prowadząca Anna Plater-Zyberk, Warszawa 2021, s. 20.

KLUCZE DO OTWIERANIA UMYSŁÓW w biografii Kopernika

- mobilność, czerpanie wiedzy z różnych stron świata, otwartość wobec nowych badań,
  - wielość i interdyscyplinarność zainteresowań naukowych (prawo, administracja, astrologia, astronomia, medycyna, zarządzanie, filozofia...),
  - determinacja w dążeniu do prawdy,
-
- model współczesnego humanisty, zainteresowanego kwestiami społecznymi, ekologią, odpowiedzialnego za otoczenie, za słabszych,
  - uczoney powinien zajmować się sprawami naprawdę ważnymi, a swą wiedzę wykorzystywać, pomagając ludziom.

KLUCZE DO OTWIERANIA UMYSŁÓW

Podręczniki mają moc?

...lub nie

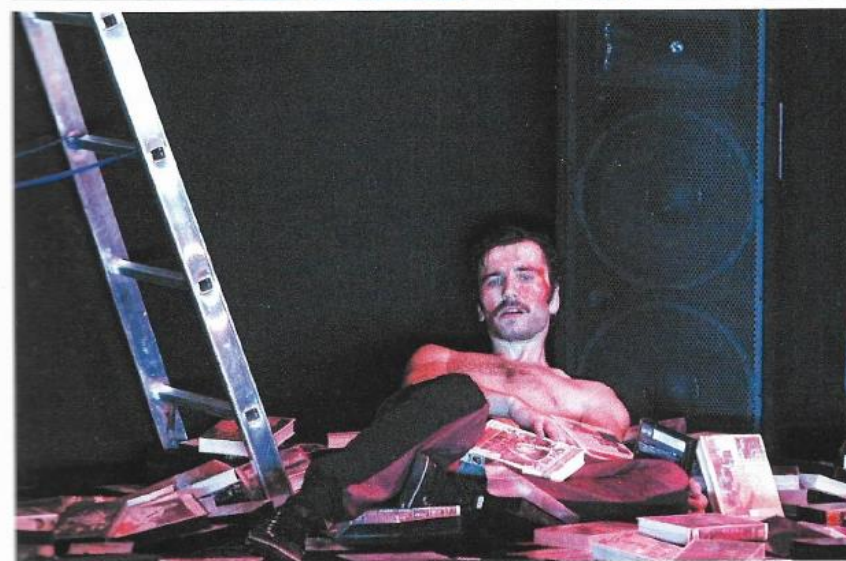
- Mogą kształcić krytyczne myślenie i aktywizm społeczny → lub jedynie przekazywać gotową wiedzę i narzucać jednostronną wizję świata
- Mogą otwierać na odmienne perspektywy oglądu problemu i zróżnicowane interpretacje → lub ograniczać perspektywy oglądu problemu i zróżnicowane interpretacje
- Mogą rozwijać empatię, uwrażliwiać na moc języka, a tym samym uczyć dobrej komunikacji i współpracy → lub jedynie przygotowywać do zdania egzaminu

Podręczniki: krytyczne myślenie

„Co sądzisz o tego typu interpretacji dzieł klasyków? Uważasz je za odkrywcze, wartościowe, wnoszące coś do oryginału, czy też za nieuprawnione? Uzasadnij swoje zdanie”.

Oblicza epok, Tom 1.1., s. 11.)

Penelopa i Telemach (Aleksandra Cwen i Paweł Smagała), sceny z przedstawienia *Odyseja*, reż. Krzysztof Garbaczewski (premiera 15.11.2009), Teatr im. Jana Kochanowskiego, Opole
Adaptacja *Odysei* Homera w reżyserii Krzysztofa Garbaczewskiego daleko odchodzi od oryginału. Żadna z homeryckich postaci nie jest w niej oczywista, każda w jakiś sposób szokuje. Przede wszystkim w tej sztuce prawie w ogóle nie ma Odysa. Jej głównym bohaterem jest Telemach – pozbawiony ojcowskiej opieki, a przez to niepełny, załęknioty, wciąż szukający przynależności. Przedstawienie historii z punktu widzenia jednego z bohaterów, liczne odejścia od głównego wątku, mieszanie stylów i gatunków, obecność cytatów z innych dzieł literackich – to wszystko tworzy całkiem nową *Odyseję*.

? Co sądzisz o tego typu interpretacjach dzieł klasyków? Uważasz je za odkrywcze, wartościowe, wnoszące coś do oryginału, czy też za nieuprawnione? Uzasadnij swoje zdanie.

Podręczniki: krytyczne myślenie

„Znajdź inne przykłady mieszania *sacrum* i *profanum*. Czy te przykłady są profanacją świętych treści? Uzasadnij swoją opinię.”

Oblicza epok, Tom 1.1., s. 37.

Brendan Powell Smith, *The Brick Bible*, 2001–2015. Projekt polegający na przedstawianiu historii ze Starego i Nowego Testamentu za pomocą konstrukcji z klocków lego. Początkowo fotografie scen biblijnych były umieszczane w Internecie, później wydano je także w formie książkowej.

- 1. Jak oceniasz projekt *The Brick Bible*? Czemu, Twoim zdaniem, służy takie przedstawienie Biblii?
- 2. Znajdź inne przykłady mieszania *sacrum* i *profanum* we współczesnej kulturze. Czy te przykłady są profanacją świętych treści? Uzasadnij swoją opinię.
- 3. Porównaj ilustrację z *The Brick Bible* ze słynnym obrazem Leonarda da Vinci (s. 41) ukazującym tę samą scenę. Jak kultura popularna przetwarza motywy biblijne wykorzystane wcześniej przez twórców z innych epok?

Podręczniki: ważne pytania – trudne problemy

- Przy czytaniu tekstów biblijnych:

„Bóg mój, Bóg mojego narodu czy Bóg wszystkich ludzi? Która z koncepcji, jest, Twoim zdaniem, właściwa? Dlaczego?” (Tom 1.1, s. 68)

„Granice, strażnicy, szlabany... Czy świat powinien być podzielony? Weź udział w dyskusji na ten temat.” (Tom 1.1, s. 75, rozszerzenie)

- Przy Horacym: „Jak być patriotą w ojczyźnie dalekiej od ideału? Czy to w ogóle możliwe?” (Tom 1.1, s. 198)

- Po lekturze fragmentów „Kroniki polskiej” Galla Anonima o buncie biskupa Stanisława przeciwko królowi Bolesławowi:

Czy władza duchowa powinna ingerować w sprawy władzy świeckiej? Jeśli uważasz, że tak, to w jakich okolicznościach?” (Tom 1.1, s. 249, rozszerzenie)

Czy obywatel może wypowiedzieć posłuszeństwo władzy? Kiedy? Odpowiedź uzasadnij. (Tom 1.1, s. 249)

Podręczniki: ważne pytania – trudne problemy

- Po analizie fragmentu Denisa Diderota „Zabobon”:

„Czy człowiek wykształcony powinien dawać wiarę przekonaniom nieuzasadnionym naukowo (np. teoriom spiskowym, hasłom antyszczepionkowców itp.)? Uzasadnij swoje zdanie. (Tom 1.2, s. 268 rozszerzenie)

- Po wierszach A. Zagajewskiego *Klęska* i Wojciecha Wencła *In hora mortis* (napisanym w noc po katastrofie smoleńskiej):

Jak oceniasz próby doszukiwania się sensu w tragicznych zdarzeniach losowych? Czy to dobry sposób na radzenie sobie z cierpieniem, czy raczej pretekst do tworzenia szkodliwych iluzji? Odpowiedź uzasadnij.

Co uważasz za ważniejsze w narodowej historii: cierpienia i klęski czy zwycięstwa i sukcesy? Dlaczego? (Tom 2.1, s. 190)

Czego brakuje w podręcznikach?

- 1) Zadań uczących negocjacji, rozwijających umiejętność słuchania cudzej argumentacji i gotowości do modyfikowania własnego stanowiska.
- 2) Poleceń uczących rozwiązywania problemów, a nie tylko ich opisywania (problemów np. fikcyjnych postaci literackich), ale też pokonywania trudności na drodze realizacji zadań projektowych dotyczących na przykład współczesnego życia kulturalnego.
- 3) Uczenia sprawczości, kształtowania postaw odpowiedzialności za otoczenie i aktywizowania do działań na rzecz choćby bliskiej społeczności.
- 4) Literatury zawierającej wskazówki do „sztuki lepszego życia” oraz podpowiedzi dla nauczycieli, jak motywować do jej czytania.

NAUCZANIE: SZTUKA LEPSZEGO ŻYCIA

„Powiedziemy ci, jak żyć, co robić, o czym myśleć, czego pragnąć. Naprawimy cię. Sprawimy, że staniesz się normalna.

- Nie chcę być naprawiana – odpowiada Omega.
– Jestem normalna. I nic mi nie dolega.

- Nawet jeśli wydaje ci się, że wszystko jest z tobą w porządku... – ciągnie kobieta w czepku - ...my wiemy, że tak nie jest. Pomożemy ci, czy tego chcesz, czy nie, bo my wiemy lepiej, co dla ciebie dobre.”

M. Szczygielski, *Omega*, Kraków 2021, s. 379-380.

„Odpowiedzi, jakich oczekiwał od nas Profesor, niekoniecznie musiały być prawidłowe. Dużo bardziej cieszył go te chybione, choć wymyślone z mozołem, niż cisza. Twierdził, że błędy prowadzą nas do nowych problemów i rozwiązań, i to wzbudzało jego entuzjazm. Dzięki teorii „prawidłowego błędu”, jak mawiał, nie mieliśmy kompleksów, a wręcz satysfakcję, gdy nasze odpowiedzi rozmijały się z prawdą.” (s. 8)

„Profesor nigdy nas nie popędział. Przeciwnie, uwielbiał się nam przyglądać, gdy nasze mózgi pracowały na zwiększonych obrotach.” (s. 9)

Y. Ogawa *Ukochane równanie profesora*, (I wyd. w Japonii 2003), tłum. Anna Horikoshi, wyd. Tajfuny, Warszawa 2019.